

Κριτικές φωνές

Δημοσθένης Κούρτοβικ

Της
ΜΑΡΙΑΣ ΜΟΙΡΑ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΥΡΤΟΒΙΚ, *Η ελιά και η φλαμουριά. Ελλάδα και κόσμος, άτομο και Ιστορία στην ελληνική πεζογραφία 1974-2020*, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 356

Ο Δημοσθένης Κούρτοβικ, γνωστός και καταξιωμένος συγγραφέας μυθιστορημάτων και διηγημάτων, λογοτεχνικών δοκιμίων και κριτικών, επιστημονικών πραγματειών και πολιτικών κειμένων, συστηματικός μεταφραστής πολλών και απαιτητικών βιβλίων, επιχειρεί μια συνολική εποπτεία της λογοτεχνικής παραγωγής της μεταπολίτευσης από το 1974 μέχρι σχεδόν τις μέρες μας (2020), με μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ως προς τη δομή και το περιεχόμενο, συναρπαστική και ευανάγνωστη μελέτη, η οποία συσχετίζει εύστοχα και αποκαλυπτικά τις πολιτικοκοινωνικές παραμέτρους, σχεδόν μισού αιώνα δημοκρατικής διακυβέρνησης, με τις μυθοπλαστικές τροπές και αποτυπώσεις της σύγχρονης ελληνικής πεζογραφίας. Μέσα από ένα σύνολο δυισμών και αντιτίξεων, εξετάζει τους δραστικούς μετασχηματισμούς της αγκυλωμένης από την στρατιωτική δικτατορία και απομονωμένης από τις εξελίξεις στον υπόλοιπο κόσμο ελληνικής κοινωνίας, με τους τρόπους με τους οποίους αποτυπώθηκαν οι ριζικές μεταμορφώσεις και οι δομικές αλλαγές παραδείγματος στις μυθοπλαστικές αναπαραστάσεις της μεταπολίτευσης.

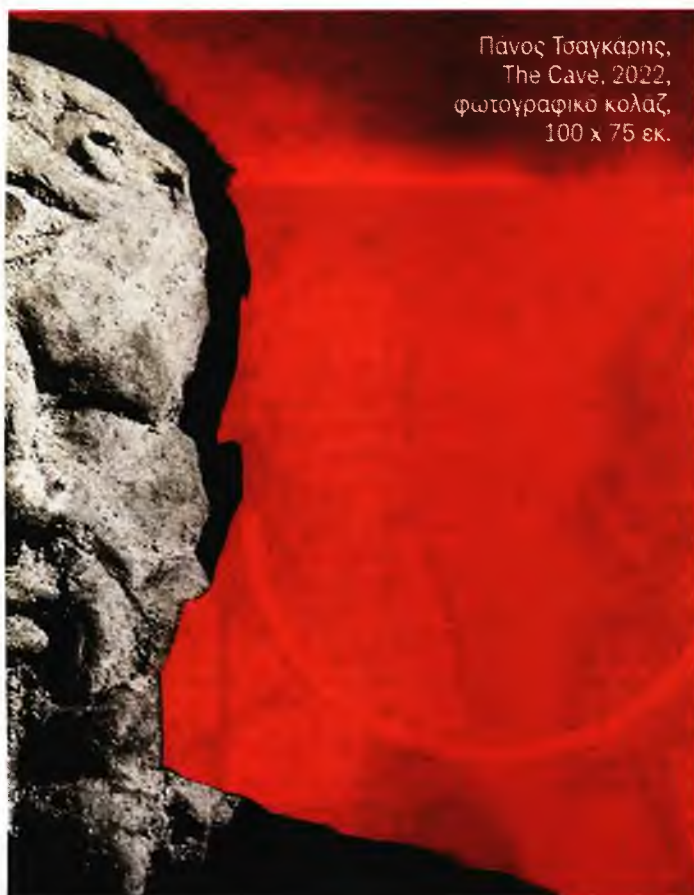
Ο συγγραφέας ευθύς εξαρχής διευκρινίζει ότι αναφέρεται σε έργα και όχι σε πρόσωπα, σε βιβλία και όχι σε συγγραφείς. Διερευνά χωρίς αξιολογικές προθέσεις και ιεραρχήσεις το νοηματικό περιεχόμενο, τις θεματικές εστιασείς, τους υφολογικούς προσδιορισμούς, τις αφηγηματικές τεχνικές και τις αισθητικές ορίζουσες, αλλά κυρίως κληλατεί τον τρόπο που συνηχεί μέσα στα κείμενα η ανθρώπινη εμπειρία ως συσχετιστικό φαινόμενο, το οποίο ενεργοποιεί τη βαθύτερη συλλογική και ατομική μνήμη, οξύνει τη νόση και τροφοδοτεί το συναίσθημα και τη φαντασία. Ανασύρει και επεξεργάζεται αναλυτικά και συγκριτικά τις αντιθέσεις και τις αντινομίες οι οποίες ενυπάρχουν εντός των λογοτεχνικών κειμένων, υποδεικνύοντας, με αναφορές σε ένα εκτεταμένο σώμα έργων, τις απρόσμενες και πα-

ράδοξες διασταυρώσεις που συντελέστηκαν, για να εξυφάνουν την πραγματικότητα. Όχι ως αντικατοπτρισμό αλλά ως αποκάλυψη της διαφεύγουσας αλήθειας, ως ανακατασκευή και μετουσίωση των αδιόρατων και αντιφατικών πτυχών της.

Αναζητά, με ερευνητικό και κριτικό πνεύμα, στα δύο μέρη του βιβλίου (το πρώτο με χρονολογικό ορίζοντα από το 1974 έως το 1989 και το δεύτερο από το 1989 μέχρι το 2020) και σε 23 ενότητες, τις νέες φυσιογνωμικές εκφάνσεις οι οποίες επικράτησαν στην πρώιμη και την όψιμη μεταπολίτευση. Τα λογοτεχνικά αποτυπώματα μιας πολλαπλώς σημαίνουσας μακράς περιόδου σαρωτικών αλλαγών και συνεχών ανατροπών, σε οικονομικό, κοινωνικό, και πολιτισμικό επίπεδο. Τον τρόπο με τον οποίο οι πεζογράφοι αναπαρέστησαν, σε ένα σημαντικό αριθμό μυθιστορημάτων και διηγημάτων, αυτήν την διαδικασία συνεχών ανατροπών, ανακατατάξεων και ματαιώσεων.

Το τέλος της δικτατορίας είναι μια βαθιά ιστορική τομή, στην οποία όλοι οι μελετητές συγκλίνουν. Στην μεταπολίτευση, η ελληνική πεζογραφία διασταυρώθηκε με πολλούς και διαφορετικούς

τρόπους με αυτήν τη νέα εκρηκτική και πολυεπίπεδη πραγματικότητα. Η θεώρηση του Κούρτοβικ υπερβαίνει τα στενά όρια της λογοτεχνικής αισθητικής εποπτείας, καθόσον καταθέτει γόνιμες και εύστοχες πολιτικοκοινωνικές θέσεις, σκέψεις και διαπιστώσεις για τις αλλαγές οι οποίες συντελέστηκαν στο χώρο. Για τις οσμώσεις, τους υβριδισμούς, τις διασταυρώσεις και τις συνομιλίες ανάμεσα στην παράδοση, τα νέα ρεύματα και τις αναδυόμενες αισθητικές τάσεις. Για τον ρόλο του συγγραφέα, τον αδόκητο θάνατο και τη νεκρανάστασή του. Για τη μοντέρνα και μεταμοντέρνα συνθήκη που εναλλάσσονται το διάστημα αυτό και για τις πολλαπλές ερμηνείες και αναγνώσεις που επιστρατεύονται και επιτελούνται στη μεταμυθοπλασία.

Στην πρώιμη μεταπολιτευτική περίοδο, οι συλλογικές περιπέτειες δίνουν σταδιακά τη θέση τους στο ατομικό βίωμα και στην προσωπική μικροϊστορία. Την αφήγηση των μεγάλων οραμάτων διαδέχεται η υποκειμενική θεώρηση των πραγμάτων και οι ενδοσκοπικές ενατενίσεις. Το βαθύ ανεπούλωτο τραύμα

του εμφυλίου και η ήττα της αριστεράς παρεισδύει στις αφηγήσεις νέων και παλαιότερων συγγραφέων. Στοιχειώνει εξακολουθητικά τις ζωές των ανθρώπων, δημιουργώντας ένα αίσθημα σύγχυσης αξιών, ηθικής κόπωσης, και κοινωνικής αποστεμάτωσης. Η εσωτερική μετανάστευση, η εξαναγκαστική αστικοποίηση αγροτικών πληθυσμών δημιουργεί νέες αναπαραστάσεις τόπων και καταστάσεων, ρευστές και μετέωρες. Μια γενιά νέων συγγραφέων γράφει βέβηλα και ανατρεπτικά για την άρνηση της ενηλικίωσης, την αποθέωση της στιγμής, την αμφισβήτηση των παγιωμένων αξιών. Οι αντιήρωες έχουν γοπητευτικά και αμφιλεγόμενα χαρακτηριστικά. Η πόλη και τα αστιμέλιώνουν τις εγγενείς αντιστάσεις στα νεωτερικά κελύσματα. Πολιτικοί πρόσφυγες και έλληνες της διασποράς δημιουργούν τις δικές τους μυθοπλασίες με στοιχεία νοσταλγίας, αποξένωσης, ανοικειότητας.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου τα χαρακτηριστικά των έργων αλλάζουν. Υποχωρούν οι έντονοι ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και οι πολιτικές αντιπαλότητες, ενώ οι συγγραφείς αναζητούν νέες ιδεολογικές και πολιτισμικές ταυτότητες. Παραγωγισμένα είδη μυθιστορημάτων, η αστυνομική λογοτεχνία, το φανταστικό, το επιστημονικό, το ιστορικό, το φιλοσοφικό-δοκιμιακό κ.ά έρχονται στο εκδοτικό προσκήνιο. Οι γυναίκες συγγραφείς κατακτούν με ορμή τον χώρο και οι αυτοβιογραφίες των συγγραφέων, ως καταθέσεις προσωπικών εμπειριών, κατακλύζουν τις προθήκες των βιβλιοπωλείων. Αναδύονται νέες υποκειμενικότητες και εμβληματικά θέματα ευρέως ενδιαφέροντοςμπολιάζουν τα κατεστημένα, επιχειρώντας εκ νέου την ανασύσταση του νοήματος. Η παγκοσμιοποίηση, η οικολογία, οι γεωπολιτικοί συσχετισμοί, η αστική συνθήκη, η δανεική εθνική ευμάρεια και ο σαθρός ευδαιμονισμός έρχονται να προετοιμάσουν τα δίσεκτα έτη που ακολουθούν με την αμήχανη οργή για την οικονομική - ανθρωπιστική κρίση και το έρεβος της πανδημίας

Ο συγγραφέας, όπως γράφει ο Ουμπέρτο Έκο, διά του μύθου σχεδιάζει ένα χάρτη, οριοθετεί ένα χώρο, οργανώνει ένα σύνολο δράσεων, κατασκευάζει έναν μικρόκοσμο δανειζόμενος ιδέες από τον πραγματικό και, εντέλει, επιτελεί την υπέρτατη λειτουργία του μύθου: «να δώσει ένα σχήμα, μια μορφή στην αναστάτωση της ανθρώπινης εμπειρίας». Ο Δημοσθένης Κούρτοβικ στο παρόν δοκίμιο εντοπίζει, συλλέγει και παρουσιάζει αντιπροσωπευτικές εκπροσωπήσεις μυθιστορημάτων και διηγημάτων, που συντρόφευσαν τις αναγνωστικές μας περιπλανήσεις από το 1974 μέχρι σήμερα, ξεκινώντας μια ενδιαφέρουσα και γόνιμη συζήτηση για την φυσιογνωμία, τις εστιάσεις, τις κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές ορίζουσες της ελληνικής πεζογραφίας της μεταπολίτευσης.